

**НА ЗАВАДІ ПЛІДНОЇ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ:
ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ АЛЮЗІЙ ТА СЛІВ-РЕАЛІЙ
У ТВОРАХ ПОЕТІВ-ЕКСПЕРИМЕНТАЛІСТІВ
(на матеріалі перекладів поезії Аллена Гінзберга "Плач")**

Скалевська Ганна Олександрівна

асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті розглядається сучасна роль перекладу у сфері міжкультурної комунікації, піднімається питання недослідженості та невисокого рівня перекладності українською мовою творів поетів-експерименталістів, зокрема представників школи "Розбитого Покоління"; проводиться аналіз основних труднощів, що можуть виникнути у перекладача в процесі передачі засобами української мови алюзій, слів-реалій та стилістично забарвлених власних імен в поезії Аллена Гінзберга "Плач".

Ключові слова: експериментальна поезія, "Розбите Покоління", алюзія, слова-реалії, лексична, стилістична, прагматична своєрідність, міжкультурна комунікація.

Актуальність даної роботи полягає в тому, що проблематика перекладу англomовної експериментальної поезії є майже недослідженою на сьогоднішній день, хоча лексико-стилістична та структурна своєрідність мови та теми, що піднімаються в творах поетів-експерименталістів, можуть мати великий вплив на розвиток української лінгвістики та перекладознавства і сприяти покращенню міжкультурної комунікації двох країн. **Метою** дослідження є розгляд міжкультурних проблем перекладу, що можуть виникнути в процесі передачі алюзій та слів-реалій у творах поетів-експерименталістів засобами української мови. **Об'єктом** дослідження є поезія Аллена Гінзберга "Плач" та варіант її українського перекладу у виконанні Юрія Андруховича. **Предметом** дослідження є лексична та прагматична своєрідність алюзій та слів-реалій мови творів експериментальної поезії, що викликає труднощі у перекладачів під час передачі даних поезій українською мовою. **Новизна** роботи полягає в тому, що вона є однією з перших спроб дослідити міжкультурні проблеми перекладу слів-реалій та алюзій у творах поетів-експерименталістів.

На всіх етапах історичного розвитку світової культури та мистецтва проблеми перекладу і міжкультурної комунікації були тісно пов'язані та взаємно обумовлені. Переклад завжди впливав на рівень та продуктивність міжкультурної комунікації, а остання, в свою чергу, визначала кількість та якість самого перекладу творів представників тих чи інших культур. Художній переклад, а саме про нього піде мова у даній статті, завжди вважався носієм унікальних духовних, світоглядних та філософських надбань різних культур, а за рівнем перекладеності творів представників тих чи інших літературних напрямків та шкіл можна було скласти більш-менш чітке уявлення про ступінь міжкультурної комунікації та взаємодії країн, до яких вони належали. На сучасному етапі тотальної глобалізації та подолання будь-яких міжтериторіальних, міжмовних та міжкультурних бар'єрів, перекладові повинно бути відведено почесну роль керманіча, що має вправно скеровувати кораблі українських читачів у бурхливих водах світової літератури, спрямовуючи їх до найвизначніших шедеврів її ліричної, епічної та драматичної спадщини.

З приходом незалежності в українських письменників і перекладачів нарешті з'явилася чудова можливість писати та видавати свої твори рідною мовою. Відкрилися нові незалежні видавництва, твори українських поетів та прозаїків почали активно перекладатися багатьма мовами країн світу, з'явилися перші українські переклади шедеврів світової літературної класики. Почалася справжня розбудова української мови, свідомості та культури загалом, адже як сказав видатний німецький письменник та мислитель Йоганн Вольфганг Гете "Хто не знає чужих мов, не знає своєї власної" [Афоризми 2011]. Теж саме можна з впевненістю сказати й про взаємний вплив культур – для того, щоб дійсно глибоко пізнати свою культуру, треба мати ґрунтовні знання з історії становлення та розвитку культур інших країн. А подібні знання найзручніше почерпнути, в першу чергу, саме з перекладних варіантів творів найвидатніших мислителів різних епох. Таким чином, переклад збагачує не тільки мову сприймаючої країни, а й її культуру.

Звичайно, за двадцять років Незалежності не можливо було перекласти українською мовою усю світову літературну спадщину, і робота проведена в даній сфері на сьогоднішній день є вже великим здобутком і кроком уперед для українського перекладознавства і лінгвістики, хоча обсяг недослідженого матеріалу ще також сягає за обрії. Майже зовсім неперекладеними залишаються, наприклад, твори поетів та прозаїків, представників так званого "Розбитого Покоління", що існувало і було дуже популярним в Америці в 50ті – 60ті роки двадцятого століття. На даний момент існує, на жаль, лише один переклад культового твору цього унікального та надзвичайно цікавого літературного напрямку – роману Джека Керуака "На Дорозі" – і той у виконанні непрофесійного перекладача. Практично невідомими для українського читача лишаються імена та твори таких визначних постатей світової літератури як Уільям Берроуз, Аллен Гінзберг, Грегори Корсо, Лоуренс Ферлінгетті, Ніл Кесседі та багато інших. І це незважаючи на той факт, що за рейтингами багатьох англійських та європейських опитувань романи Джека Керуака "На Дорозі" [The Observer 2008] та Уільяма Берроуза "Голий Ланч" [Ex-libris 2009] входять до сотні найкращих та найпопулярніших творів світової літератури XIX – XX століть. Значним кроком уперед в сфері дослідження цього літературного напрямку можна вважати антологію "День Смерті Пані День: Американська поезія 1950–60-х років у перекладах Юрія Андруховича", що побачила світ у 2006 році завдяки видавництву "Фоліо". Цінність даної антології полягає в тому, що до неї увійшли не лише переклади вибраних віршованих творів дев'яти американських легенд, що народилися у переломне для Америки 20-ліття, а й досить цікава з суто культурологічного плану передмова самого Юрія Андруховича під дещо неоднозначною назвою "Америка. Відкриття № 1001" та запропоновані ним переклади передмови Аллена Гінзберга до "Книги Біт", "Персонізму: Маніфесту" Френка О'Гари, передмови Джона Ешбері до книжки "Френк О'Гара. Зібрані вірші" та інтерв'ю Пйотра Зоммера з Джоном Ешбері "Американець у Варшаві", які, в свою чергу, допомагають українському читачеві краще зрозуміти думки та прагнення творців даної поетичної школи і, тим самим, трохи піднімають завісу певної відчуженості та підозрілості, що могла виникнути між представниками цих двох культур.

Аналізуючи причини, що могли вплинути на низький рівень перекладності українською мовою творів поетів-експерименталістів, а саме таке ім'я надала поетам "Розбитого Покоління" Кетрін ВанСпанкерен – професор англійської мови та літератури університету міста Тампа у Флориді – в своїй книзі "Нарис з історії американської літератури" [Kathryn VanSpanckeren 1994], об'єднавши їх разом з представниками школи поетів Чорної Гори, школи поетів Сан-Франциско та Нью-Йоркської поетичної школи під загальною назвою "...експериментальна американська поезія двадцятого століття" [Kathryn VanSpanckeren 1994, 86], особливу увагу привертає, в першу чергу, лексико-стилістична своєрідність мови цих поезій, в якій яскраво простежуються соціокультурні впливи історичного середовища, в якому жили і творили представники вищезазначених поетичних шкіл. Значна кількість проблем виникає в процесі передачі засобами української мови алюзій та слів-реалій, якими наповнені твори поетів-експерименталістів. Як відомо, слова-реалії – це "словникові одиниці, які означають предмети, поняття та ситуації, що не існують у практиці іншомовного соціального колективу. В цю групу входять слова, які означають різного роду предмети побуту, матеріальної та духовної культури, властиві тільки даному народові. Вони виникають у мові кожного народу мимоволі, і оскільки відображають національну специфіку, часто завдають великих труднощів перекладачам" [Гринчук 2006]. Звичайно, переклад слів-реалій не є новою проблемою в сфері перекладознавства, і його дослідженням займалися такі визначні постаті в галузі мовознавства та лінгвістики, як Р.П. Зорівчак [Зорівчак 1989], В.Н. Комісаров [Комісаров 1980], Л.С. Бархударов [Бархударов 1975], Є.Н. Швейцер [Швейцер 1973], І.В. Корунець [Корунець 2001], болгарські перекладачі С. Влахов та С. Флорін [Влахов, Флорін 1986] та багато інших. Але передача слів-реалій в творах поетів-експерименталістів має свої особливості, спричинені необхідністю збереження на перекладі синтаксичної будови та ритмомелодійного звучання поетичних строф оригіналу і повного відтворення стилістичної своєрідності самих слів-реалій вихідного тексту, що є важливими засобами прагматико-естетичного впливу на читача. З огляду на щойно зазначене, неприйнятним стає описовий варіант перекладу слів-реалій, який порушує структуру поетичного рядка, так само як і передача їх за допомогою транскрипції або транслітерації, адже в цьому випадку значення слів-реалій може стати незрозумілим читачам сприймаючої культури, і тим самим втратити своє прагматико-стилістичне навантаження.

Досить репрезентативною в контексті розуміння лексико-стилістичної своєрідності мови творів поетів-експерименталістів є поезія Аллена Гінзберга "Плач". З метою загострення зображуваних образів та посилення прагматичного впливу поезії на читача, автор використовує багато стилістично забарвлених власних імен, авторських слів, специфічних реалій, зрозумілих лише певним верствам населення, сленгових виразів та алюзій. Все це налаштовує читачів на певний емоційний стан і робить мову поетичного твору дуже сильною та яскравою, але в той же час, це значно ускладнює процес перекладу даної поезії будь-якою іншою мовою, в тому числі й українською. Як зазначалося вище, існує лише один офіційно опублікований варіант перекладу даної поезії українською мовою у виконанні Юрія Андруховича, на аналізі якого й було зроблено акцент у даному дослідженні. В першу чергу, ува-

гу привертають емоційно забарвлені власні імена, які викликають яскраві образи у представників вихідної культури, і в той же час можуть мати найбуденніше та нічим не примітне значення для читачів сприймаючої культури. Наприклад, такі топографічні назви як "*Bronx, Harlem, Battery, Bowery, Paradise Alley*" [Ginsberg 2001] крім суто географічного мають й велике оціночне значення, виконуючи роль певної метонімії, адже в 40–60-ті роки двадцятого століття це були райони для соціально незабезпечених верств населення – іммігрантів та афроамериканців – з притаманними їм культурою та способом життям. Переклад подібних назв без додаткового пояснення призводить до втрати їх культурологічного підтексту, який зрозуміють лише люди, добре обізнані в історії, а серед сучасної молоді таких, на жаль, небагато. З іншого боку, як зазначалося вище, описовий переклад є досить небажаним в процесі передачі творів поетів-експерименталістів через його вплив на синтаксичну та ритмомелодійну структуру оригіналу і перекладу. З огляду на представлену проблему, цікавим і досить креативним є варіант, запропонований Юрієм Андруховичем, який для передачі емоційного забарвлення переклав оригінальне "*Bowery*" [Ginsberg 2001] як "*бомжуватий Бовер*" [Андрухович 2007, 98], вказавши у виносі, що це "*Район Нью-Йорка, відомий у 50-ті роки як місце скупчення бездомних асоціальних блукальців*" [Андрухович 2007, 98]. Таким чином він передав культурне забарвлення самої назви і не завдав жодної шкоди структурі поетичного рядка.

Наступний ряд труднощів виникає в процесі передачі українською мовою слів-реалій та певних виразів, зрозумілих лише представникам вихідної культури, які вживаються переважно для підкреслення соціокультурного середовища та емоційного стану, в якому перебувають герої поезії Аллена Гінзберга "Плач". Значний відсоток становлять слова, що означають певні стани наркотичного та алкогольного сп'яніння, значення яких може бути незрозумілим не лише представникам іншої культури, а й навіть представникам різних верств однієї культури. В процесі передачі подібних слів українською мовою перед перекладачем постає нелегке завдання спочатку самому вірно зрозуміти значення цих виразів, а потім підібрати такий український еквівалент, який би повністю відображав не лише їх змістовний, а й прагматико-стилістичний колорит. Аналізуючи оригінальний текст та переклад Юрія Андруховича, увагу привертають такі вирази як "*bone-grindings*" та "*junk-withdrawal*" [Ginsberg 2001]. Перший було досить вдало перекладено за допомогою українського жаргонного слова "*ломка*" [Андрухович 2007, 96], який передає емоційне навантаження та є зрозумілим більшості читачів, а другий – за допомогою виразу "*героїнова абстинюга*" [Андрухович 2007, 96], який є також вельми стилістично забарвленим, адже слово "*абстинюга*" на відміну від слова "*ломка*", є поки що не представленим навіть у словниках жаргонної лексики, і має набагато виразніше емоційне навантаження ніж оригінальне "*junk-withdrawal*". Цікавим також є той факт, що перекладач трохи змістив прагматичний акцент, переклавши стилістично забарвлене "*junk*" за допомогою досить нейтрального слова "*герої новий*", а нейтральне "*withdrawal*" – сильно забарвленим "*абсинюга*". Досить вдалим є також варіант перекладу оригінального "*shadows of dungarees*" [Ginsberg 2001] як "*міні хабе*" [Андрухович 2007, 96], адже слово "*хабе*" не лише відображає певну змістовну сторону оригінального "*dungarees*", що означають "робочі штани з бавовняної

саржі" [Hornby 1974, 392], а й підкреслює їх стилістичний колорит, виступаючи в ролі розмовної кальки з російської мови до українського виразу "речі з бавовняної тканини" [Словопедія 2011]. У всіх вищезазначених прикладах, перекладачеві вдалося дібрати досить гарні українські еквіваленти, що адекватно передавали як лексичний, так і стилістичний зміст оригінальних виразів. Але в деяких випадках, все ж таки, простежується певна неточність в передачі значення та емоційного забарвлення певних виразів, що є яскравим свідченням того, що переклад слів-реалій є досить непростою та підступною справою. Наприклад, в одному з поетичних рядків стилістично досить нейтральний американізм "*boxcars*" [Ginsberg 2001], що означає "критий товарний вагон, або відкритий вагон подовженої форми без сидінь" [Hornby 1974, 138], було перекладено за допомогою стилістично забарвленого слова "*гівнодави*" [Андрухович 2007, 96], що на загально молодіжному жаргоні означає "взуття" [Словопедія 2011]. Звичайно, слово "*гівнодави*" звучить дуже виразно і привертає увагу читачів, але його зміст зовсім не відповідає значенню оригінального виразу, а тому в процесі читання українського перекладу даної поезії постають образи, відмінні від тих, що виникли б у читачів оригінального тексту.

Не менш складною ніж переклад слів-реалій, є й адекватна передача всіх відтінків значення алюзій, які відіграють важливу роль в творах поетів-експерименталістів і несуть сильне смислове та емоційне навантаження. В кінці першої частини поезії Аллена Гінзберга "Плач" є дві досить важливі та сильні за значенням алюзії, вірний переклад яких є необхідним для правильного розуміння всього поетичного твору. Перша алюзія є рядком з відомої у всьому християнському світі молитви до Бога Отця Всемогутнього. В поезії її вжито в оригінальному латинському варіанті "*Pater Omnipotens Aeterna Deus*" [Ginsberg 2001], що англійською звучить як "*Father Almighty, everlasting God*", а в українському перекладі даної поезії представлений еквівалентним рядком з утвердженого українського варіанту цієї молитви – "*Отче Всевишній Вічний Боже*" [Андрухович 2007, 101]. Подібний варіант перекладу можна визнати досить вдалим, адже він зберігає значення та культурно-естетичний вплив оригінальної алюзії, і в той же час і сам виступає у ролі алюзії, зрозумілої більшості українських читачів. Зовсім інша ситуація простежується з передачею на перекладі другої алюзії латинською мовою, що теж має релігійне підґрунтя і в оригіналі звучить як "*eli eli lamma lamma sabachtani*" [Ginsberg 2001]. Українською мовою вона, чомусь, була передана просто за допомогою калькування-транскрипції – "*елі елі лама лама сабахтані*" [Андрухович 2007, 101] – виразу, що не викликає жодних асоціацій в українського читача і дивує хіба що своєю екстравагантністю та незрозумілістю, хоча цей рядок є досить відомим уривком з двадцять сьомої глави Євангелія від Матвія, в якому Ісус розіп'ятий на хресті промовляє до Бога: "*Боже Мій, Боже Мій, нащо Мене Ти покинув?*" [Гижа 2011]. На нашу думку, подібний варіант перекладу був би набагато вдалим, адже передавалося б значення оригінальної алюзії та її прагматико-стилістичний вплив на читача.

З огляду на все вищезазначене, стає зрозумілим, що перекладацькі труднощі, пов'язані зі своєрідністю мови поетів-експерименталістів та впливом культури на лексико-стилістичну будову їх творів, є не такими вже й страшними та нездоланими, адже за умов ретельного аналізу та вивчення особливостей мови й структури

цих поезій, майже у 90% випадків досвідченому перекладачеві буде під силу дібрати адекватні українські еквіваленти, що передаватимуть не лише лексико-семантичну, а й прагматико-стилістичну своєрідність мови творів поетів-експерименталістів. Тому, треба лише перекладати, адже теми, що піднімаються у творах поетів-експерименталістів є дуже актуальними на сьогоднішній день, а лексична та структурна своєрідність даної поезії може зробити значний внесок у розвиток українського мовознавства, літератури, лінгвістики та перекладознавства.

В статье рассматривается современная роль перевода у сфере межкультурной коммуникации, поднимается вопрос о недостаточном уровне исследованности и переводимости на украинский язык произведений поэтов-эксперименталистов, в частности представителей школы "Разбитого Поколения", а также проводится анализ основных проблем, которые могут возникнуть у переводчика в процессе передачи аллюзий, слов-реалий и стилистически окрашенных собственных имен в поэзии Аллена Гинзберга "Плач" средствами украинского языка.

Ключевые слова: экспериментальная поэзия, "Разбитое Поколение", аллюзия, слова-реалии, лексическое, стилистическое, прагматическое своеобразие, межкультурная коммуникация.

The article offers an insight into the contemporary role of translation in the sphere of cross-cultural communication, highlights the main problems causing such a low level of experimental poetry Ukrainian translations, paying special attention to the lack of Ukrainian translations of the verses written by the best representatives of the "Beat Generation", and finally makes an attempt to analyse the main difficulties arising in the process of translating into Ukrainian allusions, realia words and stylistically coined proper names used in the well-known verse "Howl" written by Allan Ginsberg.

Key words: experimental poetry, "Beat Generation", allusions, realia words, lexically, stylistically and pragmatically biased words, cross-cultural communication.

Література:

1. Андрухович Ю. І. День Смерті Пані День Американська поезія 1950 – 60-х років у перекладах Юрія Андруховича. – Харків: Фоліо, 2007. – 207 с.
2. Бархударов Л. С. Язык и перевод. – М.: Международные отношения, 1975. – 235 с.
3. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. – М.: Международные отношения, 1986. – 322 с.
4. Зорівчак Л. П. Реалія і переклад. – Львів: Іноземна філологія, 1989. – 198 с.
5. Комисаров В. Н. Лингвистика перевода. – М.: Международные отношения, 1980. – 167 с.
6. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. – Вінниця: Нова Книга, 2000. – 448 с.
7. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика. – М.: Воениздат., 1973. – 326 с.
8. Allen Ginsberg Selected poems, 1947–1995. Harper Perennial, 2001.
9. Hornby A. S., Cowie A. P., Gimson A. C. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. – Oxford University Press, 1974. – 1037 p.
10. Katherine VanSpanckeren. Outline of American Literature. Published by the United States Department of State, 1994. – 177 p.
11. Афоризм: Йоганн Вольфганг Гете. 08.02.2011. – <http://www.aforizm.info/author/iogann-volfgang-gete/page5.html>.
12. Бібліотека Гринчука Мовні реалії та проблеми їх перекладу. 24.01.2011. – <http://www.grinchuk.lviv.ua/referat/1/759.html>.
13. Гужа О.Р. Євангелія від Матвія. 02.02.2011. – http://www.ukrbible.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1221&Itemid=34.
14. НГ Ex-libris 100 романов, которые потрясли мир. 02.02.2011. – http://exlibris.ng.ru/lit/2008-01-31/6_hitparad.html.
15. Словопедія: Словник українського сленгу. 04.02.2011. <http://slovopedia.org.ua/57/53395-0.html>.
16. The Observer The 100 greatest novels of all time: The list. 27.01.2011. – <http://www.guardian.co.uk/books/2003/oct/12/features.fiction>.